

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมหนึ่ง ๆ จะมีวิถีชีวิตของตนเองที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ๆ ลักษณะเฉพาะเหล่านี้ประกอบด้วย ภาษา ความเชื่อ พิธีกรรมประเพณี ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ของคนในสังคม ลักษณะเฉพาะเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้คนในสังคมคิดและปฏิบัติเหมือน ๆ กัน ซึ่งจะยังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม การที่สังคมมีการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ นี้ เรียกว่าเป็น การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมซึ่งเริ่มตั้งแต่เกิด โดยมี พ่อ แม่ เพื่อนบ้าน อาวุโส ผู้นำกลุ่ม องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมทำหน้าที่ขัดเกลาด้านภาษา ความเชื่อ ประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคม นอกจากนี้ ยังขัดเกลาบทบาทหน้าที่ของคนในสังคม เช่น บทบาทของการเป็นพ่อแม่ เป็นครู เป็นหมอ เป็นช่าง เป็นผู้ผลิต เป็นผู้นำ เป็นต้น

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์สืบทอดกันมา ชีวิตความเป็นอยู่สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเด่นชัดของแต่ละสังคม เช่น การทำมาหากิน วงจรผลิตทางการเกษตร วัฒนธรรมทางประเพณี และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมทั้งด้านการปกครองและการศึกษา ดังนั้นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงมีจุดประสงค์เพื่อขัดเกลาสมาชิกในสังคม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมจะสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เป็นทักษะในการดำรงชีวิต ความเชื่อ ค่านิยมและความสัมพันธ์ สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่ถือปฏิบัติอย่างมั่นคง

จากเหตุดังกล่าวข้างต้นทำให้สังคมแต่ละชุมชน ต่างมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ประกอบไปด้วย ปัจจัย และเงื่อนไข อีกทั้งบรรพบุรุษของแต่ละชุมชนได้ใช้ประสบการณ์ในการดำรงชีวิตชั่วอายุขัย เป็นกลไกสำคัญ ในการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานด้วยวิธีต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีอยู่อย่างสอดคล้องและเหมาะสมตามความต้องการของชุมชน หากเกิดการเปลี่ยนที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความเสียหายในชุมชนทำให้ได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ชุมชนก็จะทำหน้าที่เป็นปราการสุดท้ายในการรักษาวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชุมชนไว้ โดยปกติคนในสังคมย่อมเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมในสังคมของตน จึงเกิดการหวงแหนและรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ อาศัยการผลิตซ้ำที่มี

กลไกดังกล่าวเป็นตัวควบคุมการเคลื่อนไหวเหล่านั้น การผลิตซ้ำจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการรักษาตนเองที่มีการยึดถือปฏิบัติอย่างมั่นคง เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดคุณค่า ด้านวัฒนธรรมให้กับสมาชิกของตนเอง เมื่อสังคมแต่ละสังคมต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง ทั้งนี้เพราะเงื่อนไข และปัจจัยของแวดล้อม ที่ทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์มีความแตกต่างกัน เช่น สภาพแวดล้อมด้านภูมิประเทศ หรือสภาพแวดล้อมด้านภูมิอากาศ ส่งผลให้ชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีศักยภาพในการสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวชุมชนเอง โดยต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขด้านที่แต่ละชุมชนมีอยู่ ปัจจัยและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นทำให้ชุมชนมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน รวมถึงด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตของแต่ละชุมชน มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว ประกอบกับบรรพบุรุษของแต่ละชุมชน ได้ใช้ประสบการณ์ในการดำรงชีวิตชั่วอายุชั่ว ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชนมีอยู่ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตในชุมชนอย่างสอดคล้องและเหมาะสมตามความต้องการของชุมชน

อย่างไรก็ตามสังคมปัจจุบันอยู่ในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจการค้า และการสื่อสารผลที่เกิดขึ้นคือการไหลบ่าของวัฒนธรรมจากต่างถิ่นซึ่ง เกิดจากการติดต่อสัมพันธ์กันกับท้องถิ่น เช่นการกิน การแต่งกาย การพักผ่อนหรือแม้แต่วิถีชีวิตประจำวัน ประกอบกับความเจริญได้ขยายเข้าสู่ชุมชนโดยเฉพาะจากส่วนกลางเข้าไปยังท้องถิ่นห่างไกล ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนย่อยเหล่านั้น การผลิตซ้ำด้านการอนุรักษ์การสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมในภาวะการเปลี่ยนแปลง จึงขึ้นอยู่กับศักยภาพภายในชุมชนที่จะปฏิบัติได้

การทำความเข้าใจในศักยภาพของชุมชนแต่ละแห่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนนั้น ทำให้เข้าใจวิถีชีวิต เข้าใจพลังที่มีอยู่ในชุมชน บทบาทและหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งปรากฏการณ์และพฤติกรรมของคนในชุมชน ที่มีส่วนกำหนดวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ที่สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริง ทั้งเป็นความต้องการของชุมชนเอง ยังคงความสงบสุขและให้ประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชนสืบต่อกันมา

ไทลื้อเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมา เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบความเชื่อแตกต่างไปจากกลุ่มชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้อพยพจากประเทศจีน กระจายตั้งบ้านเรือนอยู่หลายจังหวัดในภาคเหนือตอนบน

ชุมชนไทลื้อ บ้านวังลาว ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นคนไทลื้อที่อพยพเข้ามาอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนเช่นกัน วิถีชีวิตส่วนใหญ่เป็นวิถีชีวิตของคน ไทลื้อในสิบสองปันนามีประชากร 477 คน ประกอบไปด้วย 121 ครัวเรือน ได้เริ่มก่อตั้งชุมชนเมื่อปี

พ.ศ. 2518 แยกออกจากหมู่บ้านสบรวกโดยมีวัตถุประสงค์แรกเพื่อสร้างแหล่งทำมาหากิน เป็นหมู่บ้านที่เป็นรอยต่อระหว่างประเทศพม่าและประเทศไทย ตั้งอยู่กลางหุบเขาใกล้ดินแดน สามเหลี่ยมทองคำ ชุมชนแห่งนี้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ ยังมีการผลิตข้าวทางวัฒนธรรมของตน ให้เข้ากับการดำรงชีวิตในภาวะการเปลี่ยนแปลงได้ดี วิถีชีวิตของชาวไทลื้อในหมู่บ้านนี้ มีความเรียบง่าย มีอาชีพพื้นฐานคือการกสิกรรมแบบยังชีพ ที่มีคนในครอบครัวเป็นแรงงานทุกชั้นตอนและพึ่งพิงธรรมชาติ ในด้านความเชื่อ มีการนับถือ ผี เช่น ผีบ้าน ผีเรือน ปู่ย่า เทวดาบ้านและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีอำนาจมีอิทธิพลต่อ ชีวิตของคนในชุมชน จึงมีพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพคือ การเซ่นไหว้ บูชาผีเหล่านั้น ด้านความเชื่อทางศาสนา มีความเชื่ออย่างมั่นคงและยั่งยืน จึงทำให้เกิดประเพณีในรอบชีวิต ด้านค่านิยมที่คนไทลื้อมีในชีวิตประจำวัน บางค่านิยมได้มีการปรับเปลี่ยนไปเพื่อความ เหมาะสมด้านเวลา ระบบความสัมพันธ์ยังสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบกาย และคิดว่าความ สัมพันธ์กับสิ่งดังกล่าวมีส่วนกำหนดการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อในหมู่บ้านนี้

แม้ว่าจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้หลายสิบปีแล้วก็ตาม คนไทลื้อเหล่านี้มีวิธีการ ดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย อาหารการกิน ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ระบบความสัมพันธ์ ขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิม ที่แตกต่างจากคน พื้นราบในภาคเหนืออย่างเห็นชัดและยังกระทำเป็นประจำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยมี ความสนใจว่า คนไทลื้อในชุมชนนี้มีการผลิตข้าวในลักษณะเฉพาะดังกล่าวอย่างไร มีกลไก อะไรบ้าง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตข้าวทางวัฒนธรรมในด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และระบบความสัมพันธ์ โดยการให้คุณค่าและยังมียึดถือปฏิบัติอยู่ การศึกษาเหล่านี้จะช่วย ให้เข้าใจ การผลิตข้าวทางวัฒนธรรมสู่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ในชุมชนของชาวไทลื้อ
2. เพื่อศึกษากลไกทางสังคมที่คนไทลื้อใช้ในการผลิตข้าว ด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตและความสัมพันธ์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษา และทำความเข้าใจการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมชุมชน
2. ใช้ผลการวิจัย เป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน

นิยามศัพท์

การผลิตซ้ำ หมายถึง การถ่ายทอด คุณค่า และการปฏิบัติของสังคมจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีกลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตซ้ำ เพื่อให้คนในสังคมมีพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการ

ไทลื้อ หมายถึง ชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านวังลาว หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

กลไก หมายถึง เครื่องมือทางสังคมที่ใช้ในการผลิตซ้ำ หรือขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ พ่อ แม่ กลุ่มเพื่อน ผู้นำ ผู้อาวุโส พระสงฆ์ เพื่อนบ้าน ครู กลุ่ม องค์กร สถาบันต่าง ๆ ในชุมชน และรวมถึงกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริง อาจพิสูจน์ได้และพิสูจน์ไม่ได้ หรือเกิดจากความไม่รู้ ความกลัว ที่มีพื้นฐานมาจากการทำมาหากิน การยอมรับอาจเกิดจากสติปัญญา มีเหตุผลหรือศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่าควรแก่การกระทำ นำยกย่องเห็นว่าถูกต้อง เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ไม่มีกฎหมายตายตัวปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

วิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบการดำรงชีวิตที่แสดงออกของคนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติต่อกัน ซึ่งวิถีชีวิตของแต่ละสังคมนิยมมี ความแตกต่างกันเป็นต้น ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย การรับประทานอาหาร มีการปรับเปลี่ยนไปตามความจำเป็นที่สอดคล้องกับสังคมและเวลา

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้คือ

ขอบเขตของพื้นที่

หมู่บ้านวังลาว หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวไทลื้อประกอบด้วย 121 หลังคา อยู่ห่างจากจังหวัดเชียงราย ประมาณ 73 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเชียงแสน 12 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอแม่สาย 25 กิโลเมตร

ขอบเขตของเนื้อหา

1. บริบทของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การปกครอง การศึกษา การประกอบอาชีพ กลุ่มและองค์กร ความสัมพันธ์ในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งการปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และความสัมพันธ์

2.1 ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น

- ในเรื่อง ผีปู่ย่า ผีบ้าน ผีเรือน ใจบ้าน ฯลฯ
- ด้านศาสนา การเป็นเจ้าภาพบวชพระ การदानธรรม ฯลฯ

2.2 ค่านิยม เช่น ค่านิยมด้านการใช้ภาษา ค่านิยมด้านการแต่งกาย ค่านิยมด้านการกิน ค่านิยมด้านพักผ่อน ฯลฯ

2.3 วิถีชีวิต- การผลิต เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หัตถกรรม การค้า ฯลฯ ในรอบ 1 ปี

2.4 ระบบความสัมพันธ์

- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เช่น คนในครอบครัว คนกับชุมชน และชุมชนกับชุมชน
- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับป่า ชุมชนกับป่า
- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผี ความเชื่อต่าง ๆ

3. กลไกทางสังคมที่ใช้ในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และความสัมพันธ์

- พระสงฆ์
- หัวหน้าครอบครัว

- ผู้นำหมู่บ้าน
- ผู้อาวุโส
- ครู
- กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่มีในชุมชน
- สถาบันต่าง ๆ